

2014-12-31 Nr. 6-593

REKOMENDACIJOS VAIKŲ GLOBOS INSTITUCIJOMS DĖL NUKENTĖJUSIO VAIKO TEISIŲ IR GERIAUSIŲ INTERESŲ UŽTIKRINIMO BEI PAGALBOS ORGANIZAVIMO ĮVYKUS YPATINGAM ATVEJUI

YPATINGO ATVEJO SAMPRATA

Pagal Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba) direktoriaus 2012-05-10 įsakymu Nr. BV-8 (Tarnybos direktoriaus 2013-10-07 įsakymo Nr. BV-43 redakcija) patvirtintą Informavimo apie ypatingus atvejus, susijusius su galimais vaiko teisių pažeidimais, tvarkos aprašą (toliau – Tvarkos aprašas) ypatingu atveju laikomi atvejai, kurių metu buvo sužalota (aktyviais veiksmais ar neveikimu) psichinė ir (ar) fizinė vaiko sveikata (kai vaikui būtina medicininė apžiūra ir (ar) pagalba) arba atimta gyvybė, nesvarbu, ar vaiką sužalojo, gyvybę atėmė kitas vaikas ar pilnametis asmuo bei šis atvejis žinomas policijai. Taip pat ypatingu atveju laikomi: vaiko savižudybės ir su galima seksualine prievarta bei prekyba vaikais susiję atvejai, be to, *visi nelaimingų atsitikimų vaikų globos institucijoje atvejai, kurių metu vaikas patyrė sužalojimus.*

Nelaimingu atveju gali būti laikomas staigus globotinio (rūpintinio) sveikatos pakenkimas, kai pavojingi ar kenksmingi veiksniai sukelia fizinę, psichinę traumą arba taip pakenkia fizinei, psichinei sveikatai, kad globotinis (rūpintinis) negali vykdyti jam įprastų veiklų (funkcionuoti) taip, kaip iki tol, arba miršta.

Tvarkos aprašo tikslas – nustatyti bendradarbiavimo, teikiant informaciją apie ypatingus atvejus, mechanizmą bei užtikrinti tinkamą nukentėjusio ir galimai smurtavusio vaiko teisių apsaugą.

REKOMENDACIJŲ TIKSLAS

2013 m. Tarnybai 35 vaikų globos įstaigos pranešė apie 76 ypatingus atvejus, kurių metu nukentėjo 101 nepilnametis – 49 mergaitės ir 52 berniukai. Dažniausiai pranešta apie fizinio, seksualinio smurto formas ir nepriežiūros atvejus, taip pat apie atvejus, kada ypatingas atvejis įvyko dėl suaugusiojo ar kitų nepilnamečių veiksmų ir (ar) neveikimo.

2014 m. gruodžio 31 d. duomenimis, vaikų globos institucijos pranešė apie 87 ypatingus atvejus, kurių metu nukentėjo 117 vaikų.

Daugiausiai vaikų nukentėjo dėl patirto seksualinio smurto bei nelaimingų atsitikimų metu, piktnaudžiavimo alkoholiu atvejais. Beveik vienodai tiek mergaitės, tiek berniukai patyrė fizinį ir

seksualinį smurtą bei piktnaudžiavo alkoholiu. Tiesa, berniukai dažniau nukentėjo nelaimingų atsitikimų metu. Dažniausiai ypatingi atvejai fiksuoti vaikų amžiaus grupėse nuo 10 iki 14 metų ir nuo 15 iki 17 metų – paauglystės laikotarpiu.

Šių rekomendacijų tikslas – apibrėžti smurto bei ypatingo atvejo, susijusio su galimais vaiko teisių pažeidimais, sampratą, pateikti ypatingų atvejų fiksavimo, socialinės globos įstaigos darbuotojų veiksmų bei sprendimų priėmimo po ypatingų atvejų bei tikslingos pagalbos organizavimo ir teikimo nepilnamečiams gaires, siekiant tinkamo nepilnamečių, gyvenančių globos įstaigoje, svarbiausių interesų užtikrinimo įvykus ypatingam atvejui.

Rekomendacijose pateikiami pavyzdžiai yra nuasmeninti arba tik iliustraciniai.

SMURTO FORMOS

Smurtas prieš vaiką – visos seksualinės prievartos, apleistumo ar aplaidžios vaiko priežiūros, kitokio jo išnaudojimo fizinio ir (ar) emocinio blogo elgesio, sukeliančio faktinę ar potencialią žalą vaiko sveikatai, išlikimui, raidai ar orumui, formos.

Fizinis smurtas prieš vaikus – faktinę ar potencialią fizinę žalą vaiko sveikatai sukeltantys veiksmai, sąveikos (ar jos nebuvimo) su vaiku metu (pagal Pasaulio sveikatos organizaciją (toliau – PSO), taip pat smurtautojo veiksmai, dėl kurių sutrikdoma asmens sveikata, jis susargdinamas arba sužalojamas jo kūnas, pažeidžiamas audinių (organų) vientisumas arba sutrikdomos jų funkcijos.

Fizinio smurto veiksmų pobūdis gali būti įvairus: smūgiai, mušimas, žalojimas ir kitoks poveikis vaiko kūno išoriniam paviršiui ir jo vidaus organams, panaudojant fizinę jėgą, šaltąjį ar šaunamąjį ginklą arba kitus daiktus, skysčius, medžiagas ir kt. Nusikalstami smurtiniai veiksmai skiriasi aukai padarytos žalos dydžiu. Fizinis smurtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) straipsniuose apibrėžiamas taip:

- **Sunkus sveikatos sutrikdymas** – smurtautojas sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo neteko regos, klausos, kalbos, vaisingumo, nėštumo ar kitaip buvo sunkiai suluošintas, susirgo sunkia nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, realiai gresiančia gyvybei ar stipriai sutrikdančia žmogaus psichiką, arba prarado didelę dalį profesinio ar bendro darbingumo, arba buvo nepataisomai subjaurotas nukentėjusio asmens kūnas (BK 135 str.).
- **Sunkus sveikatos sutrikdymas labai susijaudinus** – smurtautojas sužalojo žmogų staiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ar itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio (BK 136 str.).
- **Sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo** – smurtautojas dėl neatsargumo sunkiai sužalojo ar susargdino vieną, du ar daugiau žmonių, pažeisdamas teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles (BK 137 str.).
- **Nesunkus sveikatos sutrikdymas** – smurtautojas sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo prarado nedidelę dalį profesinio ar bendro darbingumo arba ilgai sirgo (BK 138 str.).
- **Nesunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo** – smurtautojas dėl neatsargumo sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo prarado nedidelę dalį profesinio ar bendro darbingumo arba ilgai sirgo (BK 139 str.).

Pavyzdžiai:

F1. Nepilnametė globos įstaigos rūpintinė mokykloje medžio šakomis sumušta kito nepilnamečio. Sužalotos nepilnametės rankos ir kojos.

F2. Dviejų globotinių konflikto įstaigos kieme metu kojos smūgiu sužalotas vieno iš nepilnamečių žandikaulis. Nustatytas žandikaulio lūžis.

Seksualinis smurtas prieš vaikus – vaiko raidos požiūriu priklausomų vaikų ir paauglių įtraukimas į seksualinę veiklą, kuriai jie nėra pakankamai subrendę, nevisiškai suvokia, nesugeba į

tai tinkamai reaguoti, kuri pažeidžia socialinius tabu ir kuria tvirkintojas siekia patenkinti savo seksualinius poreikius ir (ar) gauti su šia sritimi susijusį pelną (pagal PSO).

Seksualinės prievartos formos: seksualiniai santykiai, susiję su prasiskverbimu (vaginaliniai, analiniai, oraliniai santykiai); daiktų kišimas į lytinius organus; vaiko vertimas masturbuoti, glostyti suaugusiojo lytinius organus; vaiko glostymas, masturbavimas, bučiavimas, siekiant seksualiai pasitenkinti; lytinių organų demonstravimas vaikui; kalbėjimas su vaiku seksualinio pobūdžio kalba, nepadorių gestų demonstravimas. Seksualinė prievarta BK straipsniuose apibrėžiama kaip smurtautojo veiksmai, nukreipti prieš asmens seksualinę, lytinę laisvę, apsisprendimą, kūno neliečiamumą. Ji neatsiejama nuo kitų smurto formų, pavyzdžiui, fizinio ir (ar) emocinio smurto:

- **Išžaginimas** – tas, kas lytiškai santykiavo su žmogumi prieš šio valią panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle (BK 149 str.).
- **Seksualinis prievartavimas** – tas, kas tenkino lytinę aistrą su žmogumi prieš šio valią analiniu, oraliniu ar kitokio fizinio sąlyčio būdu panaudodamas fizinį smurtą ar grasindamas tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimdamas galimybę priešintis, ar pasinaudodamas bejėgiška nukentėjusio asmens būkle (BK 150 str.).
- **Privertimas lytiškai santykiuoti** – tas, kas grasindamas panaudoti smurtą, panaudodamas kitokią psichinę prievartą arba pasinaudodamas asmens priklausomumu privertė jį lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą su kaltininku ar kitu asmeniu (BK 151 str.).
- **Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą** – pilnametis asmuo lytiškai santykiavęs ar kitaip tenkinęs lytinę aistrą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti požymių. Taip pat tas, kas lytiškai santykiavo ar kitaip tenkino lytinę aistrą su nepilnamečiu asmeniu pasiūlęs, pažadėjęs suteikti ar suteikęs jam ar kitam asmeniui už tai pinigų ar kitokios formos atlygį, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti požymių. Tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas teisėtas vaiko atstovas ar asmuo, turintis įstatymuose nustatytų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu, lytiškai santykiavęs ar kitaip tenkinęs lytinę aistrą su tuo nepilnamečiu asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti požymių (BK 151¹ str.).
- **Seksualinis priekabiavimas** – tas, kas siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens (BK 152 str.).
- **Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimas** – pilnametis asmuo, pasiūlęs jaunesniam negu šešiolikos metų asmeniui susitikti siekdamas lytiškai santykiuoti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą arba jį išnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti, jeigu po šio pasiūlymo ėmėsi konkrečių veiksmy, kad susitikimas įvyktų (BK 152¹ str.).
- **Jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimas** – jaunesnio negu šešiolikos metų asmens tvirkinimo veiksmus (BK 153 str.).

Prie seksualinės vaikų prievartos taip pat priskiriamos komercinio seksualinio išnaudojimo formos, apibrėžiamos BK:

- **Vaiko pirkimas arba pardavimas** – tas, kas siūlė pirkti, kitaip įgyti, pardavė, pirkė, kitaip perleido, įgijo, verbavo, gabenė arba laikė nelaisvėje vaiką žinodamas ar siekdamas, kad, neatsižvelgiant į vaiko sutikimą, jis būtų neteisėtai įvaikintas, išnaudojamas vergijos ar panašiomis į vergiją sąlygomis, prostitutijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms, priverstiniam darbui ar paslaugoms, įskaitant elgetavimą, nusikalstamai veikai daryti arba kitiems išnaudojimo tikslams, (BK 157 str.).
- **Vaiko išnaudojimas pornografijai** – tas, kas verbavo, vertė arba įtraukė vaiką dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, arba išnaudojo vaiką tokiems tikslams, arba išnaudojo vaiką pornografinėi produkcijai gaminti, arba pelnėsi iš tokios vaiko veiklos (BK 162 str.).

- **Pelnymasis iš kito asmens prostitucijos** – tas, kas turėjo pajamų iš kito asmens prostitucijos arba sąvadavo prostitucijai, organizavo ar vadovavo prostitucijai arba gabeno asmenį šio sutikimu prostitucijai į Lietuvos Respubliką ar iš Lietuvos Respublikos, pelnėsi iš nepilnamečio asmens prostitucijos arba organizavo ar vadovavo nepilnamečio asmens prostitucijai, arba kitaip išnaudojo nepilnamečių prostitucijos tikslams (BK 307 str.).
- **Įtraukimas į prostituciją** – tas, kas įtraukė į prostituciją materialiai, dėl tarnybos ar kitaip priklausomą asmenį arba įtraukė į prostituciją asmenį panaudodamas fizinę ar psichinę prievartą ar apgaulę, verbavo, vertė užsiimti prostitucija ar bet koku būdu įtraukė į prostituciją nepilnamečių asmenį (BK 308 str.).
- **Pornografinio turinio produkcijos gaminimas, platinimas, viešas demonstravimas** – tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, arba pasinaudodamas informacinėmis ir ryšių technologijomis ar kitomis priemonėmis įgijo ar suteikė prieigą prie pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas. Tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas. Tas, kas demonstravo ar reklamavo pornografinio turinio dalykus (BK 309 str.).

Pavyzdžiai:

S1. Suaugusio asmens kelis kartus pasikartojantis seksualinis smurtas bei neleistino poveikio nepilnamečių atžvilgiu darymas.

S2. Globotinis, kitų nepilnamečių pasakojimu, seksualiai išnaudojo mažamečius globotinius, organizavo jų tvirkinimą.

Pagal PSO **psichologinis smurtas prieš vaikus** – nuvertinimo, menkinimo, žeminimo, šmeižto, padarymo „atpirkimo ožiu“, grasinimo, gąsdinimo, atskyrimo, kvailinimo ar kitokie ne fizinio kontakto priešiški elgsenos modeliai, judėjimo laisvę apribojantys veiksmai, sukelti ar sudarantys sąlygas sukelti žalą vaiko fizinei, emocinei, psichinei, dvasinei, moralei ar socialinei sveikatai ir vystymuisi. Psichologinis smurtas gali būti įvairių formų: pastovi kritika, šauksmai, tyčiojimas, jausmų ignoravimas, žeminimas ir kt. Taigi, psichologinis smurtas – pavojingas, visada sąmoningas, tyčinis poveikis kito asmens psichikai, verčiantis baimintis, kad dėl tolesnių grasinančiojo veikslių ar neveikimo atsirastų tam tikrų neigiamų padarinių. BK numatyta atsakomybė už:

- **Grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas** – tas, kas grąsino nužudyti žmogų ar sunkiai sutrikdyti jo sveikatą, jeigu buvo pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas. Taip pat terorizavo žmogų grąsindamas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką arba sistemingai baugino žmogų naudodamas psichinę prievartą (BK 145 str.).
- **Šmeižimas** – tas, kas paskleidė apie kitą žmogų tikrovės neatitinkančią informaciją, galinčią paniekinti ar pažeminti tą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo (BK 154 str.).
- **Įžeidimas** – tas, kas viešai veiksniu, žodžiu ar raštu užgauliai pažemino žmogų (BK 155 str.) ir kt.

Pavyzdžiai:

P1. Rūpintinis tapo suaugusio artimo asmens nužudymo liudininku. Jam grąsinta, kad bus nužudytas. Vaikui sutrikdyta psichinė sveikata.

P2. Mokykloje pamokų metu mergaitė patyrė patyčias, taip pat kito nepilnamečio asmens pažeminimą bei grąsinimus niekam apie tai neprasitarti. Patyčios filmuotos telefonu, medžiaga skelbta socialiniame tinkle.

Vaiko nepriežiūra (apleistumas), netinkama priežiūra – vaiko fizinių, emocinių ar socialinių poreikių nepaisymas. Pagal PSO nepriežiūra yra vaiko tėvų ar globėjų (rūpintojų) nesugebėjimas užtikrinti vaiko vystymosi vienoje iš sferų: sveikatos, mokymosi, emocijų, maitinimosi prieglobsčio ir saugaus gyvenimo.

Pavyzdžiai:

N1. Globos įstaigos darbuotoja mažametį apipylė bei nuplikė karštu vandeniu.

N2. Dėl globos įstaigos transporto gedimo nepilnamečiams leista patiems savarankiškai grįžti į vaikų globos namus. Keli vaikai laiku negrižo, piktnaudžiavo alkoholiu, buvo sutrikdyta jų fizinė sveikata.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal Tvarkos aprašo 4.1. p. globos įstaigos pirminę informaciją Tarnybai apie ypatingus atvejus telefonu **turi pranešti nedelsiant arba ne vėliau kaip kitą darbo dieną** (pagal 1 priedą, kurį pildo Tarnyba). Taip pat apie nukentėjusį vaiką turi būti informuojamas VTAS, kurio teikimu nustatyta vaiko globa (rūpyba), ir vaiko globos (rūpybos) vietos VTAS, jei vaiko globos (rūpybos) vieta nustatyta ne tos savivaldybės, kurios VTAS teikimu nustatyta vaiko globa (rūpyba), teritorijoje. Pabrėžtina, kad apie ypatingą atvejį pranešama iš karto po atvejo nustatymo, kai dar nėra priimti galutiniai atitinkamų institucijų veiksmai bei sprendimai, nežinomi baudžiamojo proceso ypatumai, pavyzdžiui, ar bus pradėtas ikiteisminis tyrimas. Bet kuriuo atveju, vaikų globos įstaiga po ypatingo atvejo, kurio metu galimai ar faktiškai nukentėjo globotinis (rūpintinis), turi pasirūpinti ir užtikrinti reikalingos bei individualios, esant būtinumui, specifinės pagalbos organizavimą ir teikimą fizinės ir (ar) psichinės žalos pasekmėms šalinti.

SMURTO ATPAŽINIMAS

Smurto požymius galima skirstyti pagal įvairius kriterijus ir pasireiškimo laiką. Tiesioginiai požymiai matomi smurto atvejo metu ar iškart po atvejo. Netiesioginiai požymiai yra sąlygoti patirto smurto pobūdžio. Jie pasireiškia praėjus tam tikram laikui po atvejo (žr. 1 lentelė).

Reakcija į patirtą smurtą gali pasireikšti iškart arba po smurtinio įvykio praėjus tam tikram laikui. Reakcija į trauminį įvykį gali skirtis sunkumu ir nulemti įvairų elgesio, emocijų, bendravimo pasireiškimą. Taip pat smurtą patyrusių vaikų reakcija į trauminį įvykį gali priklausyti nuo jo amžiaus (žr. 2 lentelė). Pastebima bendra tendencija, kad vaiko elgesys, raida gali regresuoti arba tam tikram laikui sustoti, todėl specialistams, vertinantiems nukentėjusio vaiko būklę, būtinos bendros vaiko raidos žinios ir konkretaus vaiko istorija. Vaikai, turintys psichikos sveikatos problemų, patyrę traumų anksčiau ir / arba turintys ribotą šeimos ir socialinės paramos tinklą, gali stipriau reaguoti į traumą, t. y. traumos pasekmėms įveikti gali prireikti intensyvesnės pagalbos, ilgesnio laiko, daugiau resursų. Labai dažna trauminio įvykio pasekmė – pasitikėjimo praradimas ir baimė patirti tai dar kartą.

Pastebėtina ir tai, kad kiekvienu atveju gali pasireikšti somatiniai simptomai, elgesio, emocijų, bendravimo pokyčiai. Siekiant vaiko gyvenimo ir tarpusavio santykių kokybės atstatymo ar gerinimo, rekomenduotina pagalbą organizuoti pagal atpažintus smurto požymius, atsižvelgiant į vaiko amžių kompleksiskai, t. y. organizuoti ir teikti nepilnamečiui reikalingą biopsichosocialinę pagalbą, užtikrinant fizinius, saugumo ir socialinius poreikius.

Pagal A. Maslow poreikių piramidę poreikiai sudaro pakopų sistemą, t. y. aukštesnio lygmens poreikiai negali būti visiškai patenkinti, nepatenkinus žemesnio lygmens poreikių, pavyzdžiui, tik patenkinus fiziologinius poreikius (maistas, vanduo, šiluma, fizinių sužalojimų sutvarkymas ir pan.), atsiranda bazė saugumo (emocinio ir fizinio saugumo, priklausomumo, stabilumo, tvarkos, normų, atsiribojimo nuo bereikalingų rūpesčių ir pan.) poreikiams tenkinti. Vaikas, kuris jausis pakankamai saugus, sieks priklausyti kokiai nors socialinei grupei, bendravimo ir draugystės. Taigi vaiko įtraukimas į bendras grupės, šeimynos veiklas turi būti gerai įvertintas rizikos ir saugumo atžvilgiu. Tai jokių būdu nereiškia, kad vaikas, patyręs smurtą, turi būti izoliuojamas nuo kitų grupės, šeimynos narių. Siekiant vaiką išlaikyti bendra grupės, šeimynos dalimi, net jam esant

sveikatos priežiūros įstaigoje ar kitoje vietoje ilgesnį laiką, turi būti pranešamos globos įstaigos, grupės, šeimos naujienos, užtikrinamas bendravimas su vaikui svarbiais asmenimis.

1 lentelė. Patiriamo ar patirto smurto požymiai

Fizinio smurto	Emocinio smurto	Seksualinio smurto	Nepriežiūros
<ul style="list-style-type: none"> • Mėlynės, • Nudegimo žymės, • Patinimai, pabrinkimai, gumbai, • Nubrozdinimai, žaizdos, lūžiai, įdrėskimai ant kūno, • Šalia ryškių mėlynių ir žaizdų matosi baigiančios išnykti mėlynės, gyjančios žaizdos, • Vaikas atsisako nurodyti, kaip atsirado sužalojimas, • Paaiškinimas mažai tikėtinas, neatitinka sužalojimo pobūdžio ir kt. 	<p><i>Gali pasireikšti atskirai arba kaip fizinio ar seksualinio smurto dalis.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Baimingumas, • Nepasitikėjimas kitais ir (ar) savimi, • Afekciniai sutrikimai, • Miego, valgymo sutrikimai, • Nevalingas tuštinimasis ar šlapinimasis, • Kalbos sutrikimai (pavyzdžiui, mikčiojimas), • Psichosomatiniai sutrikimai (galvos, pilvo skausmai be objektyvių priežasčių), • Vaikas ne pagal amžių suaugęs arba ne pagal amžių vaikiškas, • Perdėtas nuolankumas suaugusiajam ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Lytiniu keliu plintančios ligos, dizurija, kiti fiziniai požymiai, • Baimė ar nerimas, kai kalbama seksualinėmis temomis, • Noras būti nuogam viešumoje, viešas nusirenginėjimas net paaškinus, kad taip nedera elgtis, • Atvirksčiai, nenoras, didelė baimė nusirengti (pavyzdžiui, prieš ir po fizinio lavinimo pamokos), • Viešas savo genitalijų lietimasis ir trynimasis, net kai liepiama liautis, • Masturbavimasis į baldus ar kitus objektus, • Masturbavimasis žmonių akivaizdoje, • Noras žaisti seksualinius žaidimus su daug jaunesniais ar daug vyresniais vaikais, • Noras būti kitos lyties, • Neadekvatus reagavimas, kai kitas mato jį besiprausiantį ar persirengiantį ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Menkas fizinis išsivystymas – mažas ūgis, svoris, silpnas tonusas, • Netvarkinga išvaizda – murzinas veidas ir kūnas, purvini ir netinkami oro sąlygoms drabužiai, neturi reikiamų mokymosi priemonių, • Dantų ir burnos ertmės ligos, • Nuovargis ir apatija, dėmesio sunkumai, mieguistumas, • Alkis, • Švietimo įstaigos nelankymas, • Vagystės, • Nėra elementarių higienos įgūdžių ir kt.
Bendri patiriamo ar patirto smurto požymiai			
<ul style="list-style-type: none"> • Menkas savęs vertinimas, • Atsiradęs atsargumas kitų žmonių atžvilgiu, • Išgąstis, kai kiti vaikai verkia, • Krūpčiojimas po netikėtų kito žmogaus judesių, • Sunkiai sukaupiamas ar išlaikomas dėmesys, • Agresija, 	<ul style="list-style-type: none"> • Apatija, pasyvumas, • Draugų šalinimasis, • Baimė eiti namo, eiti vienam, • Save žalojantis elgesys, • Nenoras eiti į mokyklą, suprastėję mokymosi pasiekimai ir kt. 		

2 lentelė. Traumos požymiai pagal vaiko amžių

Amžiaus grupės			
	Jaunesni nei 5 m. amžiaus	6–11 m. amžiaus	12–17 m. amžiaus
P o ž y m i a i	<ul style="list-style-type: none"> • Veidas baimingas; • Ieško artumo su suaugusiuoju; • Verksmingas; • Dreba; • Vaikšto be tikslo; • Regresuoja elgesys, t. y. elgiasi lyg būtų mažesnis; • Čiulpia nykštį; • Bijo tamsos; • Sapnuoja košmarus ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Linkę atsiskirti; • Sapnuoja košmarus arba atsiranda kitų miego sunkumų; • Tampa irzlus; • Atsiranda pykčio protrūkiai; • Gali pradėti naudoti smurtą prieš kitus; • Nesukaučia dėmesio; • Nenori eiti į mokyklą, nesistengia, nedaro namų darbų; • Skundžiasi fiziniais skausmais; • Turi nepagrįstų baimių; • Linkęs į depresiją; • Kaltina save; • Jaučiasi emociškai „bukas“; • Praranda susidomėjimą įdomia veikla ir kt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kartojasi įvykio prisiminimai (flashbacks); • Sapnuoja košmarus arba atsiranda kitų miego sunkumų; • Stengiasi išvengti visko, kas primintų įvykį; • Piktnaudžiauja alkoholiu, tabaku, narkotikais; • Elgiasi destruktiviai; • Skundžiasi fiziniais skausmais; • Jaučiasi izoliuotas ir sumišęs; • Linkęs į depresiją; • Būna piktas; • Praranda susidomėjimą įdomia veikla; • Turi suicidinių minčių ir kt.

GLOBOS ĮSTAIGOS REAGAVIMO Į YPATINGĄ ATVEJĮ TVARKOS APRAŠAS

Globos įstaigoms tikslinga iš anksto parengti reagavimo į ypatingus atvejus tvarkos aprašą – veiksmų vykdymo schemą pagal iš anksto aptartas taisykles bei visapusiškos pagalbos globotiniui (rūpintiniui), kitiems įstaigoje gyvenantiems nepilnamečiams ir darbuotojams organizavimo, teikimo planą, siekiant išvengti didesnio sąmyšio institucijos viduje tarp kitų globotinių ir personalo bei įstaigos sąveikoje su išore. Minėtame apraše tikslinga nurodyti, kokių skubių veiksmų būtų imamasi po ypatingo atvejo, numatyti konkrečius darbuotojus ir jų veiksmus bei atsakomybes, darbuotojų bendradarbiavimo su atitinkamomis institucijomis galimybes, reglamentuoti pagalbos intervencijos įgyvendinimo tvarką, komandos telkimo ir jos veiksmų koordinavimo klausimus, siekiant įveikti ypatingo atvejo sukeltas problemas globotiniams (rūpintiniams) bei Globos namų bendruomenei.

Pastebėtina, kad pagalbos globotiniui (rūpintiniui) plane svarbu numatyti konkretų atsakingą specialistą už postveicinės veiklos, viso atvejo koordinavimą, taip pat informacijos pateikimą kitoms institucijoms, sprendimų priėmimą dėl globos namų darbo organizavimo po ypatingo atvejo, kai nukentėjo daugiau nei vienas nepilnametis ar sutrikdytas įprastas įstaigos ritmas, kitos veiklos.

Minėtame bendrajame tvarkos apraše gali būti įtrauktas reglamentavimas, kurio laikomasi:

- Pagal poreikį užtikrinama būtinoji pagalba nukentėjusiam vaikui (informuojama policija ar prokuratūra¹, sveikatos priežiūros institucija, kitos įstaigos).
- Globos įstaigos komandos sutelkimas, veiksmų koordinavimas. Komandos narių vaidmenys ir atsakomybės. Ypatingą dėmesį skirti atstovavimui nepilnamečiams teisiniame procese.
- Pagal tikslingumą apie ypatingo atvejo metu (galimai) nukentėjusį nepilnametį privalu informuoti su vaiko gerove susijusias institucijas: VTAS, kurio teikimu nustatyta vaiko globa

¹ Tais atvejais, jeigu yra žinomi vaiko teisių pažeidimai, kuriuose gali būti nusikalstamos veikos požymių, ar dėl įvykusio smurto prieš nepilnamečius vaikus panaudojimo fakto reikia imtis skubių ir neatidėliotinių priemonių vaiko teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti, kreipiamasi į policiją. Kitais atvejais kreipiasi į prokurorą.

(rūpyba), ir vaiko globos (rūpybos) vietos VTAS, jei vaiko globos (rūpybos) vieta nustatyta ne tos savivaldybės, kurios VTAS teikimu nustatyta vaiko globa (rūpyba), teritorijoje, socialinį darbuotoją, jei jis dirbo su vaiko šeima, Tarnybą ir kt. Jei globotinis (rūpintinis) nukentėjo, būdamas socializacijos centre, apie atvejį turi informuoti vaiko globėjas (rūpintojas).

- Dokumentacijos / registro tvarkymas. Pagal Socialinės globos normų aprašo 1 priedo (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2014 m. liepos 14 d. įsakymo Nr. A1-377 redakcija) 5.7. p. vaikui turi būti sukuriami ir užtikrinami jo poreikius atitinkanti sveika, saugi aplinka, t. y. užtikrinta vaiko apsauga nuo smurto, išnaudojimo, diskriminacijos, įžeidinėjimų dėl rasės, religijos, negalios, socialinės padėties, asmeninių savybių, gebėjimų ir kita. Siekiant užtikrinti vaiko saugumą, esant poreikiui, vaikui suteikiama visokeriopa specialistų pagalba (psichologo konsultacijos ir pan.).

Socialinės globos įstaigoje įvykus ar už minėtos įstaigos ribų globotiniui (rūpintiniui) patyrus neigiamo pobūdžio įvykius, susijusius su ypatingais, nelaimingais atsitikimais ar vaiko teisių pažeidimais ir pan., būtina tai registruoti įstaigos patvirtintame neigiamo pobūdžio ir (ar) ypatingų įvykių ir jų pasekmių vaikui registravimo žurnale ar registre, analizuoti juos sukėlusias priežastis ir priimti sprendimus, siekiant panašių įvykių išvengti ateityje.

Globos įstaigos ypatingų atvejų tvarkos apraše numatyti žymas dėl informacijos apie įvykius incidentus socialinės globos įstaigoje ar už jos ribų pateikimo VTAS ir Tarnybai tvarką.

Per 10 darbo dienų raštu Tarnybai ir VTAS, kurio teikimu nustatyta vaiko globa (rūpyba), ir vaiko globos (rūpybos) vietos VTAS, jei vaiko globos (rūpybos) vieta nustatyta ne tos savivaldybės, kurios VTAS teikimu nustatyta vaiko globa (rūpyba), teritorijoje globos įstaiga reikia pateikti antrinę informaciją apie ypatingą atvejį (pagal Tvarkos aprašo 3 priedą).

- Nukentėjusio globotinio (rūpintinio) poreikių vertinimas, individualaus socialinės globos plano (toliau – ISGP) koregavimas, papildymas. Pagal jau minėto Socialinės globos normų aprašo 1 priedo 4.1. p turi būti užtikrinta, kad ne rečiau kaip kas pusę metų, *o atsiradus naujoms aplinkybėms, susijusioms su vaiko sveikatos būkle, jo branda ar poreikiais, nedelsiant po šių aplinkybių atsiradimo, socialinės globos įstaigos iniciatyva ISGP yra peržiūrimas ir tikslinamas.*
- Pagalbos plano konkrečiam nukentėjusiam vaikui (vaikams) sudarymas. Jei smurtavęs nepilnametis taip pat yra įstaigos globotinis (rūpintinis), atitinkamą pagalbos planą tikslinga sudaryti ir jam. Pagalbos plane gali būti nurodomas pagalbos tikslas, atsižvelgiant į vaiko biopsichosocialinę situaciją, pagalbos formos, pagalbą teikiantys specialistai, fiksuojami situacijos pokyčiai ir kitos reikšmingos pastabos.
- Bendravimas, bendradarbiavimas su globotinio (rūpintinio) tėvais, jam svarbiais asmenimis ar specialistais.
- Globos įstaigos darbo organizavimas ypatingo atvejo metu, pagalbos priemonių visuma nukentėjusiam ir (ar) smurtavusiam vaikui bei bendruomenei. Itin didelis dėmesys turi būti skiriamas globotinio (rūpintinio) savižudybės ar bandymo nusižudyti atveju².
- Bendradarbiavimas su kitomis vaiko gerovės srityje dirbančiomis įstaigomis, specialistais, pavyzdžiui, socialinės paslaugas bei pagalbą teikiančios įstaigos, globotinio (rūpintinio) ugdymo, psichologinę ar medicininę pagalbą teikiančios įstaigos, nevyriausybinių organizacijų, socializacijos centrai ir kt.
- Prevencinių priemonių taikymas, siekiant išvengti panašių atvejų ateityje.

² Tarnybos rekomendacijos dėl prevencijos ir reagavimo į globotinių (rūpintinių) savižudiškus ketinimus globos įstaigoms pateiktos 2014-08-12 Nr. 6-333

- Esant poreikiui ir būtinybei, po ypatingo atvejo būtina stiprinti įstaigos darbuotojų darbinę kompetenciją bei kelti darbuotojų kvalifikaciją, gerinti jų gebėjimus vykdyti prevenciją bei teikti specializuotą kompleksinę pagalbą nepilnamečiams.

PAGALBOS NUKENTĖJUSIAM VAIKUI ORGANIZAVIMAS IR TEIKIMAS

Norint tinkamai padėti nukentėjusiam vaikui, būtinas aiškiai numatytas pagalbos modelis. Svarbu apibrėžti visų institucijų (ypač globos įstaigos) ir jų specialistų veiksmus, funkcijas bei atsakomybes. Labai svarbu, kad pagalbą ir paslaugas teikiantys specialistai žinotų apie smurto poveikį vaiko raidai ir, planuodami intervencijas, siektų vaiko rehabilitacijos bei reintegracijos.

Reabilitacijos procesas prasideda nuo prievartos sustabdymo ir vaiko saugumo užtikrinimo, taip pat užtikrinimo, kad smurtautojui nebebus galimybių pakartoti prievartos aktą. O tai reiškia, kad reabilitacijos procese dalyvauja ne tik auka ir smurtautojas (pagal situaciją ir galimybes), bet visa artimiausia vaiko aplinka ir bendruomenė. **Intervencijų tikslas** – minimizuoti neigiamas smurto pasekmes vaikui, užkirsti kelią tolesnio išnaudojimo galimybei ir padėti reintegrotis į visuomenę ir vaikui, ir smurtautojui, jei jis tos pačios globos institucijos globotinis (rūpintinis).

Tikslinė pagalba vaikui yra būtina nuo pirminio smurto įtarimo ar atskleidimo momento iki reabilitacijos proceso pabaigos ir reintegracijos.

Žemiau pateikiama atvejo nagrinėjimo schema, kurioje vaizduojama, kokiomis kryptimis turi būti teikiama pagalba vaikui, išaiškėjus smurto atvejui, kokia eiga ir kokiose procedūrose vaikui tenka dalyvauti. Išskiriamas smurto atpažinimo etapas bei lygiagrečiai vykdomas teisinis procesas ir pagalbos teikimas vaikui (žr. 1 schemą).

Iš schemos matyti, kad kompleksinė pagalba vaikui turi būti organizuojama ir teikiama viso proceso (nuo informacijos apie patirtą smurtą išsiaiškinimo iki pagalbos, reabilitacijos pabaigos) metu, atsižvelgiant į vaiko poreikius ir atvejo nagrinėjimo etapą. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad, jei tik yra galimybė, svarbu bendradarbiauti su vaiko tėvais, ypač jei vaikui nustatyta laikinoji globa (rūpyba) ar kitais vaiko gyvenime svarbiais asmenimis, siekiant, kad pagalbos tinklas būtų kuo platesnis ir teikiama pagalba būtų visapusiška.

Vaiko parengimą teisinėms procedūroms gali vykdyti globėjas (rūpintojas), specializuotą pagalbą teikiančios arba kelios bendradarbiaujančios institucijos. Rekomenduotina, kad vaikui visame procese atstovautų tas pats asmuo, kuris būtų susipažinęs su visa teisinio proceso eiga, žinotų savo pareigas ir funkcijas baudžiamajame procese, lydėtų vaiką į apklausas ir dalyvautų jose. Atkreiptinas dėmesys, kad psichologinė pagalba vaikui turi būti derinama su bylą tiriančiais pareigūnais. Psichologas, dirbantis su vaiku prieš teisinį procesą ir jo metu, gali padėti jam įveikti sunkumus, išskylančius tada, kai vaikas dalyvauja baudžiamajame procese. Psichologas, teikiantis paslaugas, turi būti informuotas, kad vaikas yra nukentėjęs, nes tik tada gali parinkti tinkamą terapijos rūšį, konsultavimo būdus ir kt.

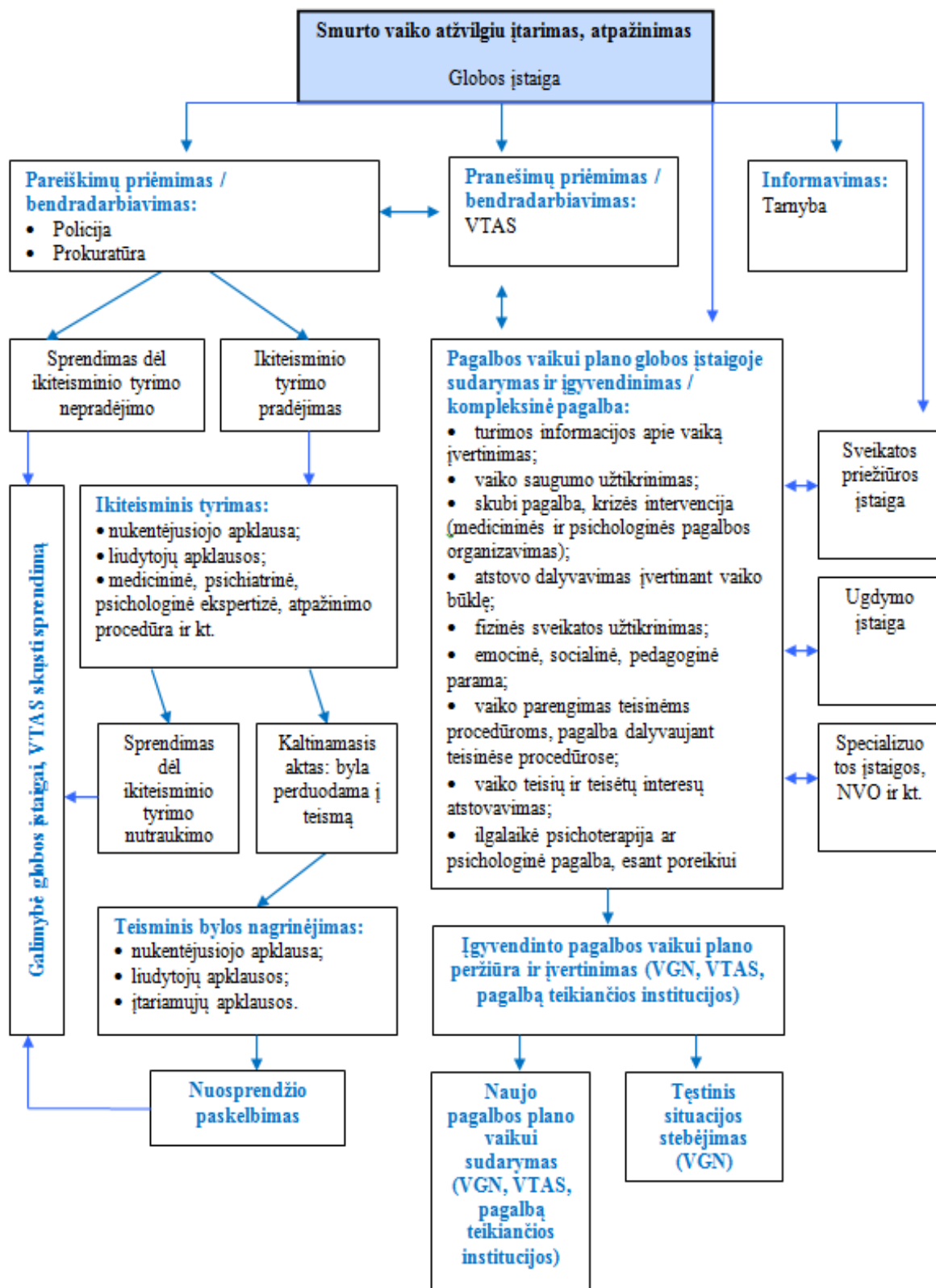
Pagalbos organizavimo ir teikimo aspektai

Planuojant ir organizuojant pagalbą nukentėjusiam globotiniui (rūpintiniui) svarbu siekti:

- Išvengti galimo tolesnio traumavimo bendraujant su smurtautoju ir (ar) dalyvaujant teisiniame procese;
- Atpažinti anksčiau minėtus trauminio patyrimo signalus ir juos koreguoti. Suteikti nukentėjusiam vaikui dėmesį, t. y. išklausti, priimti ir nekritikuoti vaiko jausmų (jis turi teisę ir gali jaustis liūdnas, piktas ir pan.), padėti įveikti jų trauminės patirties pasekmes. Vykdyti stebėjimą: teikti pagalbą, būti šalia, kai tai reikalinga, ir kt. (tęs. psl. 11);

1 schema. Pagalbos teikimo vaikui smurto atveju schema

- Apsaugoti vaiką nuo bereikalingų besidominčių juo asmenų ir ypatingai žiniasklaidos atstovų dėmesio. Sumažinti kitų galimų stresorių įtaką, t. y. galimo vietos pasikeitimo, ilgesnį laiką buvimą nebendraudant su jam svarbiais asmenimis, spaudimą mokykloje ir pan.;
- Situaciją spręsti globos namų, šeimos ir individualiu lygiu. Gali būti sudaromi trumpalaikiai ir ilgalaikiai pagalbos planai. Pagal patvirtintą globos įstaigos tvarką ir praktiką individualius pagalbos nukentėjusiam vaikui planus gali rengti vaiko „savas asmuo“, socialinis darbuotojas, direktoriaus pavaduotojas socialiniams reikalams ar tokiems atvejams sudaryta darbo grupė.

Šeimos / grupės lygmenyje taip pat sudaromas pagalbos planas, kuris apima vaikų ir darbuotojų komunikaciją, šeimos informavimą apie atvejį, įvykio pasekmių šalinimą, galimų patyčių netoleravimą, aiškių taisyklių sudarymą iki šeimos veikla taps įprasta ir kt.

Globos namų lygyje įvertinamas problemos mastas, padidinama priežiūra probleminėse vietose, suburiama darbo grupė, kuri prižiūri, vertina saugumo priemonių įgyvendinimą ir kt.

Po ypatingo atvejo, užtikrinus vaiko saugumą, toliau inicijuojamas vaiko ištyrimas. Vaiko ištyrimas reikalingas galutinai nustatyti ar atmesti smurto faktą bei numatyti reikalingą pagalbos ir (ar) paslaugų mastą. Prieš visas procedūras rekomenduojama vaiką informuoti, kas bus atliekama, kuo kiekviena procedūra yra svarbi ir koks bus atvejo nagrinėjimo tęstinumas. Individualių pokalbių su globotiniu (rūpintiniu) metu galima išsiaiškinti jo baimes, esamos situacijos adekvatų suvokimą ir suteikti reikiamą palaikymą.

Vaiko sveikatos ištyrimas ir psichologinė pagalba

Vaiko ištyrimo mastas priklauso nuo prievartos rūšies bei pobūdžio, tačiau turi būti platesnis nei įprastas profilaktinis sveikatos patikrinimas, nes dėl patirtos prievartos gali būti labai įvairūs sveikatos pakitimai.

Planuojant sveikatos ištyrimą svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad dažniausiai vaikas patiria ne vieną smurto formą, o kelias vienu metu. Medicininis tyrimas yra atliekamas, siekiant numatyti reikalingas gydymo priemones bei patvirtinti smurto prieš vaiką faktą. Įvertinus vaiko būklę, numatomos medicininės pagalbos apimtys ir formos. Pagalba gali būti teikiama sveikatos priežiūros įstaigose arba skiriamas ambulatorinis gydymas. Jeigu nusprendžiama, kad reikalinga neatidėliotina pagalba dėl vaiko psichosocialinės situacijos, vaikui gali būti skiriama stacionari pagalba, kurios metu jis gali gauti neatidėliotinę medicininę ir psichosocialinę pagalbą.

Atkreiptinas dėmesys, kad psichiatrinis, psichologinis nukentėjusio vaiko vertinimas gali būti reikalingas tais atvejais, kai po smurto pastebima:

- vidutinio sunkumo ar sunkesnė depresinė situacija;
- suicidinis ar autoagresyvus elgesys;
- ryškiai išreikštas agresyvus elgesys kitų atžvilgiu;
- labai didelis nerimas ir baimingumas, trukdantis atlikti reikiamą ištyrimą;
- keistas (iki tol vaikui nebūdingas, neadekvatus) elgesys;
- kitais atvejais, kai globos įstaigos, VTAS darbuotojai, medikai, psichologai įtaria psichikos sutrikimo galimybę.

Psichologinis, psichiatrinis ištyrimas atliekamas psichikos sveikatos centruose ar kitose sveikatos priežiūros įstaigose. Pastebėtina ir tai, kad pakartotinės vaiko apklausos gali traumuoti vaiką, todėl ir psichologinio, psichiatrinio ištyrimo atveju svarbu derinti minėtus veiksmus su specialistais, kurie vykdo ikiteisminį tyrimą ar nagrinėja bylą teisme.

Ilgalaikė reabilitacija, psichoterapinė bei socialinė pagalba reikalinga ne visiems smurtą ir prievartą patyrusiems vaikams. Kai kuriems pakaktų vien tik psichologinio konsultavimo. Psichoterapinės pagalbos reikalingumas yra nustatomas ištyrimo metu. Kartais psichologinę – psichoterapinę pagalbą vaikui būtina pradėti dar neatlikus išsamios situacijos įvertinimo. Tai reikalinga tais atvejais, kai:

- stebimi ryškūs vaiko elgesio pokyčiai, dėl ko vaikas gali būti pavojingas sau ir kitiems;

- yra buvę suicidinių bandymų;
- ryškiai išreikšta depresinė ar nerimo simptomatika (atsirado tikai, vaikas neužmiega ar miega neramiai, sapnuoja košmarus, didesnę laiko dalį liūdnas, nelinkęs bendrauti su kitais, neturi apetito, neužsiima jam iki tol patikusia veikla ir pan.);
- kiti atvejai, reikalaujantys neatidėliotinos psichologinės ir psichiatrinės intervencijos.

Reikia stengtis, kad vaikas gautų psichoterapinę pagalbą kaip galima anksčiau. Apie psichologinės pagalbos pobūdį sprendžia tyrimą atlikęs specialistas ir psichoterapiją atliekantis specialistas. Terapinį darbą su vaikais, patyrusiais prievartą gali atlikti specialistai, turintys specialų pasirengimą šioje srityje.

Taip pat pagalba turi būti teikiama, atsižvelgiant į ypatingo atvejo pobūdį ir vaiko poreikių vertinimą, tenkinimą ir situacijos stabilizavimą:

- **Fizinio smurto** atveju, organizavus bei suteikus nukentėjusiam būtiną medicininę pagalbą, svarbu užtikrinti, kad vaikas nesusitiks su smurtautoju ir išvengs kartotinio smurtinio elgesio. Jei smurtautojas gyvena toje pačioje globos namų šeimynoje (grupėje), tikslinga spręsti klausimą dėl galimybės nukentėjusiam ir smurtautojui toliau gyventi joje kartu. Atsižvelgiant į situacijos sudėtingumą, gali būti priimamas sprendimas iškeldinti smurtautoją, siekiant, kad nukentėjęs vaikas patirtų kuo mažesnę žalą (ypač svarbu ir seksualinio smurto prieš nepilnametį atveju, kai smurtautojas tos pačios šeimos globotinis (rūpintinis). Nesant galimybės nukentėjusiam ir smurtautojui gyventi skyrium skirtingose šeimynose, grupėse ar įstaigose, svarbu apgyvendinti bent atskiruose kambariuose bei užtikrinti nuolatinį jų stebėjimą, taip pat užtikrinti tikslingos pagalbos ir darbo su nukentėjusiuoju ir smurtautoju tęstinumą.

Esant poreikiui, nukentėjusiam vaikui turi būti užtikrinama psichologinė pagalba. Taip pat vaikui ir kitiems globos įstaigoje globojamiems (rūpinamiems) vaikams turi būti pravestas (pakartotas) instruktažas dėl saugaus elgesio ir galimybių pranešti suaugusiesiems apie patirtą smurtą.

Pavyzdžiai:

F1. Nepilnametei ugdymo įstaigoje suteikta pirminė medicininė pagalba pagal poreikį, mergaitė nuvežta į ligoninę, kad joje būtų įvertintas sužalojimo sunkumas ir suteikta kita būtina pagalba. Mergaitę, grįžusią į ugdymo įstaigą, per pertraukas labai akylai stebėjo klasės mokytoja bei socialinė pedagogė. Smurtavusiam ugdytiniui mokykloje buvo draudžiama artintis bei bendrauti su nukentėjusia mergaite.

Nepilnametei organizuotos ir teiktos mokyklos psichologo konsultacijos, nes kurį laiką ji bijojo eiti į mokyklą, grįžti iš jos be lydinčių asmenų, būti viena pertraukų metu, nenorėjo dalyvauti bendruose klasės ir mokyklos renginiuose ir pan.

- **Seksualinio smurto** atveju labai svarbu nukentėjusiam globotiniui (rūpintiniui) užtikrinti emociškai saugią aplinką, pagarbų kitų asmenų požiūrį į jo kūną. Itin reikšmingas tampa „savo asmens“ bendravimas su nukentėjusiu globotiniu (rūpintiniu) ir lydėjimas viso teisinio nagrinėjimo proceso bei pagalbos teikimo metu. Pažymėtina, kad seksualinio smurto atveju, labai svarbu tikslingos ir suderintos pagalbos vaikui su aiškiai įvardytu tikslu ir terminu organizavimas ir teikimas, taip pat aktyvus bei profesionalus vaiko atstovų bei kitų su pagalbos teikimu vaikui susijusių specialistų bendradarbiavimas dėl vaiko situacijos ir saugumo užtikrinimo.

Pavyzdžiai:

S2. Mažamečių atžvilgiu buvo parengti individualūs pagalbos planai, kuriuose numatyti ilgalaikiai ir trumpalaikiai tikslai, socialinė pedagoginė, psichologinė pagalba, teisinis atstovavimas ir tarpininkavimas (pradėtas ikiteisminis tyrimas, atlikta teismo medicinos ekspertizė). Mažamečiams užtikrinta saugi aplinka – teismas leido nepilnametį suimti. Įvertinus pirminę berniukų emocinę būklę, jiems teikta globos įstaigoje dirbančio psichologo pagalba. Pagalbos tikslas – stebėti būseną, užtikrinti saugumą, emocinę paramą, paruošti teisinėms procedūroms. Netrukus pastebėjus, kad vieno mažamečio emocinė būklė prastėja, pagal psichologo rekomendacijas kreiptasi į specializuotą psichologinės pagalbos įstaigą. Berniukui skirtas stacionarus gydymas, siekiant nuolatinio specialistų stebėjimo. Grįžusiam iš gydymo įstaigos vaikui pagalba organizuojama pagal pateiktas specialistų rekomendacijas.

Kitiems globotiniams (rūpintiniams) praveisti užsiėmimai dėl žaidimų, kurių metu liečiamas kūną, kada pasakyti „Ne“. Globos namų bendruomenei kompetentingi specialistai vedė užsiėmimus „Kaip atpažinti seksualinę prievartą“ ir „Lytiškumo ugdymas“.

- **Psichologinio smurto atveju** svarbu nukentėjusiam globotiniui (rūpintiniui) užtikrinti emociškai saugią aplinką, laiku reaguoti ir sustabdyti emocinio smurto apraiškas bei imtis atitinkamų institucijų ir (ar) specialistų suderintų veiksmų, siekiant išspręsti problemą. Pagalbos procese svarbus patikimo darbuotojo, mokytojo ar „savo asmens“ bendravimas su nukentėjusiu vaiku. Siekiant užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus, rekomenduojama sprendžiant emocinio smurto problemą, pasitelkti specialistų grupę (pavyzdžiui, įstaigos psichologą, socialinį pedagogą, socialinį darbuotoją, esant poreikiui, psichologinės tarnybos psichologą, mokyklos socialinį pedagogą ir psichologą, mokytojus, VTAS specialistą ir kt.), kurie padėtų spręsti emocinio smurto problemą, sudarytų ilgalaikės prevencijos ir intervencijos bei pagalbos galimai smurtaujančiam ir nukentėjusiam vaikui planą.

Pavyzdžiai:

P1. Nepilnametis po įvykio paguldytas į ligoninę. Tuo metu globos įstaigoje organizuotas Vaiko gerovės komisijos posėdis, siekiant aptarti atvejį ir numatyti efektyvias pagalbos priemones. Vaikui paskirtos socialinio pedagogo, psichologo konsultacijos. Dirbantiems su vaiku specialistams suteikta informacija apie smurtą patyrusio nepilnamečio emocinių reakcijų ypatumus, rekomenduoti būdai, kuriuos taikant būtų teikiama pagalba vaikui įveikti patirtus išgyvenimus ir nurodytos galimybės, kur reikėtų kreiptis pastebėjus ryškius emocinės būklės pasikeitimus. Iš pradžių skirta intensyvi psichologinė pagalba, jaunuoliui grįžus į įprastą gyvenimo ritmą, numatytas kontrolinis kontaktas.

Atkreiptinas dėmesys, kad policijos komisariatas savo ruožtu taip pat kreipėsi į vaiko globėją dėl skubios psichologinės pagalbos vaikui suteikimo. Vaikas buvo apklaustas liudytoju, apklausą atliko psichologas.

Papildomai organizuotos užimtumo programos ir užtikrintas vaiko bendravimas su giminėmis ir artimaisiais.

- **Nelaimingo atsitikimo** atveju, svarbu pašalinti įvykio priežastis, pavyzdžiui, įrengti duše neslidžią dangą, kad būtų galima išvengti kritimų, instrukuoti globotinius (rūpintinius) dėl saugaus elgesio prie lango, kad negalima sėdėti ant atidarytų langų palangių, persisverti ir pan.

- Piktnaudžiavimo alkoholiu, narkotinėmis ir (ar) psichotropinėmis medžiagomis atvejais, svarbu suteikti būtiną medicininę pagalbą ir psichologinę pagalbą, aiškintis ir šalinti medžiagų vartojimo priežastis. Vienu iš atvejų, su nepilnamečiu rūpintiniu susitarti dėl jo lankymosi Socialinės paramos centre dėl priklausomybės alkoholiui. Nestebint teigiamų pokyčių, numatyta

pagalba priklausomybės ligų centre. Tęstinė psichologinė pagalba nepilnamečiui teiktina ugdymo įstaigoje.

Su globos įstaigos globojamais (rūpinamais) nepilnamečiais gali būti organizuojama diskusija dėl galimų konkretaus atvejo ar bendrai priklausomybę sukeliančių, sveikatai, gyvybei pavojingų medžiagų vartojimo pasekmių, nuolatos organizuojama priklausomybių prevencija, užtikrinama griežtesnė kišeninių naudojimo kontrolė ir kt. Vaikų globos įstaigai patartina glaudžiai bendradarbiauti bei organizuoti pasitarimus su VTAS, nepilnamečių reikalų inspektorais ir teritorijoje dirbančiais policininkais, kurių metu gali būti aptartos nepilnamečių galimybės įsigyti alkoholinių gėrimų ir tabako, taip pat vykdomi policininkų reidai, policijos atstovų organizuojami bei globotiniams (rūpintiniams) vedami tikslingi užsiėmimai atitinkamomis temomis ir kt.

Efektyvi pagalba yra įmanoma tik platesnių intervencijų kontekste, kadangi pati smurto prigimtis yra kompleksinė, sutrikdanti ne tik fizinę ar psichinę aukos sveikatą, taip pat turinti labai didelės įtakos vaiko funkcionavimui mokykloje, bendravimui su bendraamžiais, bendruomenės atstovais. Todėl pavienės, netikslingos pagalbos organizavimas gali būti ne tik mažai efektyvus, bet kartais ir žalingas. Teikiant paslaugas smurtą patyrusiems vaikams, reikia nepamiršti, kad dažnai šie vaikai yra įvairiapusės prievartos aukos. Pavyzdžiui, seksualiai išnaudoti vaikai patiria ir emocinį smurtą, ir (kartais) fizinį.

Atkreiptinas dėmesys, jog kiekvienas fizinio, psichologinio ar seksualinio smurto atvejo nagrinėjimas, reagavimas į jį bei pagalbos teikimas ir (ar) organizavimas turi remtis individualaus vertinimo principu – svarbus vaiko patyrimas, traumos pasekmės, turimi įveikimo resursai.

INSTITUCIJŲ BENDRADARBIAVIMAS

Tarpžinybinis bendradarbiavimas – skirtingų žinybų įstaigų susibūrimas bendrai veiklai bei bendram tikslui. Naudojamos formalios ir neformalios priemonės, siekiant užtikrinti vaiko gerovę, jo saugumą, visavertį biopsichosocialinį funkcionavimą. Smurto prieš vaiką atveju, efektyviausias pagalbos būdas – visų sričių specialistų bendras darbas, pastangų suderinamumas. Pagalbos nukentėjusiam vaikui procesas vyksta nuo smurto atpažinimo iki reabilitacijos proceso pabaigos. Atkreiptinas dėmesys, jog tarpusavio specialistų bendradarbiavimas gali būti naudingas, nes atsiranda galimybės visapusiškam situacijos, problemos ir jos sukeltų padarinių įvertinimui, efektyvesniam veiksmų planavimui ir įgyvendinimui bei žmogiškųjų išteklių panaudojimui. Bendri žinybų sprendimai gali turėti įtakos efektyvesniam intervencijos procesui.

Tarpžinybinio bendradarbiavimo tikslas yra pasikeisti turima informacija ir išvadomis. Pasitarimo metu turi būti sprendžiama:

- vaikui reikalingos pagalbos teikimas ir (ar) organizavimas, jos mastas;
- pakartotinai vertinamos priemonės, reikalingos vaiko saugumui užtikrinti;
- atliekamų priemonių koordinavimas.

Tarpžinybinis bendradarbiavimas, reaguojant į ypatingą atvejį, turi apimti:

1. visapusišką vaiko situacijos vertinimą ir kompleksinės pagalbos plano sudarymą;
2. medicininės, psichologinės, psichoterapinės, teisinės, psichiatrinės, socialinės pagalbos pagal poreikį organizavimą ir teikimą;
3. suteiktos pagalbos efektyvumo įvertinimą, pagalbos plano peržiūrėjimą ir galimą koregavimą;
4. sprendimo priėmimą dėl tolesnio pagalbos teikimo arba užbaigimo.

Siekiant teikti pagalbą globos įstaigoje gyvenantiems nepilnamečiams po ypatingo atvejo, esant galimybei, svarbus skirtingų sričių specialistų bendradarbiavimas, paslaugų ir tikslingos pagalbos

organizavimas bei teikimas. Teikiant pagalbą labai svarbu suderinti tarpusavio veiksmus – skirtingos institucijos pagal savo kompetenciją turi imtis skirtingų veiksmų, tačiau suderinto tikslo ir laukiamų rezultatų. Kiekvienas specialistas ir (ar) organizacija, teikiantys pagalbą nuo smurto nukentėjusiems vaikams, pagal kompetenciją imasi aukščiau nurodytų veiksmų. Taip pat įvertina, ar užtenka tos įstaigos specialistų teikiamos pagalbos ar, esant poreikiui, bendradarbiauja su kitais specialistais ir (ar) organizacijomis.

Esminiai tarpžinybinio bendradarbiavimo principai:

- išvengti paralelinių nesuderintų veiksmų;
- išvengti nereikalingų veiksmų;
- išvengti antrinės psichologinės žalos ir naujų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų;
- suderinti institucijų įsitraukimo seką;
- sutaupti tiek žmogiškųjų, tiek ir finansinių resursų.

Pastebėtina, kad ypatingo atvejo metu, siekiant užtikrinti pagalbą ir paslaugas nukentėjusiam vaikui, sklandų informacijos perdavimą, pagalbos ir paslaugų efektyvumo vertinimą, bendradarbiaujant su kitomis įstaigomis ar institucijomis, svarbu žinoti įstaigų ir institucijų galimybes.

Teisės saugos institucijų (teismų, prokuratūrų, policijos komisariatų) specialistų funkcijos:

1. priimti ir nagrinėti pareiškimą dėl smurto;
2. įvertinti informaciją, priimti sprendimą dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo ir (ar) nutraukimo;
3. atlikti nukentėjusio apklausą;
4. esant poreikiui, skirti teismo psichiatrijos ir psichologijos ekspertizę;
5. tuo atveju, kai informacija apie smurto nepilnamečio atžvilgiu atvejį gaunama ne iš VTAS, policija ir (ar) prokuratūra privalo informuoti VTAS;
6. esant poreikiui, priimti sprendimus taikyti laikinąsias apsaugos priemones;
7. bendradarbiauti su įstatymiais vaiko atstovais, specializuotą kompleksinę pagalbą nuo smurto nukentėjusiems teikiančiomis organizacijomis, VTAS;
8. priimti bylos nuosprendį ir kt.

Sveikatos priežiūros sistemoje (poliklinikoje, ligoninėje psichikos sveikatos centre, psichiatrijos ligoninėje) dirbančių specialistų funkcijos:

1. teikti pagalbą, atsižvelgdami į patirtą smurto rūšį, vaiko būseną, situaciją bei galimą dalyvavimą teisinėse procedūrose;
2. informuoti teisės saugos institucijas apie smurtą patyrusius nepilnamečius;
3. atlikti psichologinį ir (ar) psichiatrinį vertinimą;
4. teikti išvadą ir (ar) rekomendacijas dėl vaiko būsenos, situacijos;
5. bendradarbiauti su VTAS, teisės saugos institucijomis bei kitais specialistais ir kt.

Švietimo ir ugdymo įstaigų (darželis, mokykla, papildomo ugdymo įstaigos) specialistų funkcijos:

1. bendradarbiaujant su globos įstaiga ir VTAS, padėti smurtą patyrusiam vaikui reintegrotis į ugdymo įstaigos bendruomenės gyvenimą;
2. užtikrinti specializuotos pagalbos (psichologo, logopedo, socialinio pedagogo ar kito specialisto) teikimą ugdymo įstaigoje;
3. vykdyti švietimą dėl smurto prevencijos, informuoti apie galimybes pranešti apie patiriamą smurtą;
4. informuoti teisės saugos institucijas apie smurtą patyrusius vaikus;

5. pagal poreikį ir susisiformavusią savivaldybės praktiką psychologams padėti apklausti nukentėjusį, smurtavusį vaiką.

VTAS funkcijos ir atsakomybės:

1. dalyvauti ikiteisminio tyrimo, teismo posėdžių metu atliekamuose nepilnamečio liudytojo, nukentėjusiojo, įtariamojo ar kaltinamojo apklausose, kituose ikiteisminio tyrimo metu atliekamuose procesiniuose veiksmuose, kuriuose dalyvauja nepilnametis;
2. dalyvauti atliekant tyrimo ir procesinės prievartos veiksmus;
3. konsultuoti ir informuoti vaiką bei jo globėją (rūpintoją);
4. inicijuoti paslaugų vaikui organizavimą, tarpininkauti dėl tęstinių paslaugų teikimo, bendradarbiauti su savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyriumi (centru), seniūnijomis;
5. organizuoti vaiko globą (rūpybą), jos priežiūrą;
6. apskųsti aukštesniajam prokurorui priimtus proceso sprendimus, kai, VTAS nuomone, dėl pareiškimų yra priimti neteisėti ar nepagrįsti sprendimai;
7. kaupti, analizuoti pranešimus apie smurtą patyrusius ir smurtaujančius nepilnamečius bei kt.

Kitų įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų, teikiančių specializuotą kompleksinę (psichologinę, psichiatrinę, socialinę, teisinę ir kt.) pagalbą nuo smurto nukentėjusiems vaikams specialistų funkcijos:

1. intensyviai bendradarbiauti su globos įstaiga, teisėsaugos institucijomis;
2. teikti reikalingą informaciją globos įstaigai ir VTAS apie procedūrų eigą, vaiko joms parengimą;
3. paruošti vaiką teisinėms procedūroms, teikti palaikymą, paramą;
4. organizuoti, atlikti teisinę vaikų apklausą (apklausos nevyriausybinesse organizacijose gali būti vykdomos tik prokuratūros ar teismo nukreipimu ir pagal suderintą veiksmų planą);
5. rengti ir teikti išvadas dėl vaiko būsenos;
6. teikti supervizijas darbuotojams;
7. teikti socialinę pagalbą, padedant vaikui reintegrotis į bendruomenės gyvenimą ir kt.

Pavyzdžiai:

F1. Apie ypatingą atvejį globos namų administracija informavo policijos komisariatą (pradėtas ikiteisminis tyrimas), VTAS, mokyklos administraciją ir Tarnybą. Atitinkamos institucijos po šio įvykio ėmėsi bendrų veiksmų smurto problemai mokykloje spręsti.

F2. Apie įvykį informuotas VTAS, policija, medicinos įstaiga ir Tarnyba. Dėl fizinio smurto pradėtas ikiteisminis tyrimas. Pagal poreikį teikta medicininė, psichologinė, socialinė pagalba. Priimti atitinkami institucijų veiksmai ir sprendimai smurtavusio nepilnamečio atžvilgiu: kadangi smurto naudojimas buvo pasikartojantis, pagalba efektyvių rezultatų nedavė, kreiptasi į Vaiko gerovės komisiją dėl vidutinės priežiūros priemonės skyrimo.

S2. Apie įvykį informuota prokuratūra, medikai, VTAS ir Tarnyba. Dėl nepilnamečio neteisėtos veikos pradėtas ikiteisminis tyrimas. Vaikų globos įstaigos administracija dėl pagalbos ir atitinkamų paslaugų organizavimo bei teikimo galimai nukentėjusiems bei galimai smurtavusiam nepilnamečiui glaudžiai bendradarbiauja su atitinkamomis medicinos įstaigomis, ikiteisminio tyrimo pareigūnais, specializuotą pagalbą teikiančiais specialistais, VTAS atstovais.

P2. Dėl įvykio psichologiškai nukentėjusios nepilnametės informuotas policijos komisariatas, atitinkamų savivaldybių VTAS, mokyklos administracija ir Tarnyba. Pradėtas ikiteisminis tyrimas.

N2. Apie galimai nukentėjusią nepilnametę vaikų globos įstaigos administraciją informavo medikai ir policijos pareigūnai. Informacija perduota VTAS ir Tarnybai. Vaikui suteikta skubi medicininė pagalba.